

İSTANBUL KASİDESİ'YLE SÜRGÜN ÜLKEDEN BAŞKENTLER BAŞKENTİNE ŞİİRLERİNİ MEKÂN ÜZERİNDEN TASAVVUR ETMEK

To Envision "İstanbul Kasidesi" and "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine" Poems Through Space

Seyfettin DEMİR

Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, seyfettindemir73@hotmail.com,
orcid.org/0000-0001-8299-7841

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 14.07.2021
Kabul/Accepted: 22.08.2021

DOI:

10.51592/kulliyyat.971724

Anahtar Kelimeler

Şiir, mekân, İstanbul, Nedîm,
Sezai Karakoç.

ÖZ

Kişinin karakteristik olarak şekillenmesinde mekân önemli işleve sahiptir. Bireyin dünya görüşü, hayata bakışı, sanat anlayışı mekâna yansıdığı gibi mekân da insan üzerinde doğrudan etkilidir. Türk şiirinde şiir-mekân ilişkisi fazla irdelenmemekle beraber Divan edebiyatında daha çok soyut ve hayali bir mekânın fon olarak kullanıldığı görülür. Bu Divan şiirinin zihniyetiyle ilgilidir. Zira Divan şiirinde minyatüri bir anlatım esastır. Nedîm, İstanbul'u mekân olarak şiirlerinde sıklıkla işleyen önemli şairlerdendir. Genel anlamda Divan edebiyatının klişeleşen yapısına bağlı kalıp alışlagelen anlayışın dışına çıkarak Divan şiirinde yenilikler yapmıştır. Nedîm'in şiirlerinde mekân soyut ve hayali olmaktan ziyade somut ve gerçekçidir. Onun şiirlerine mekân tüm detaylarıyla yansır. Nedîm sadece İstanbul'un doğal güzelliklerini ve eğlence merkezlerini resmetmez. Osmanlı Devletinin kültür ve medeniyet alanında eriştiği seviye hakkında da bizlere bilgi verir. Bu vasıflarından dolayı Lale Devri ve İstanbul şairi olarak anılır. Yeni Türk edebiyatında ise mekân-şiir ilişkisi daha tabii, elle tutulur somut bir hal alır. Dönem şairlerinden Sezai Karakoç'un şiirlerinde İstanbul, sembolik bir anlam ifade eder. Karakoç'un şiirlerinde mekân merkezden çevreye doğru gittikçe genişlemektedir. Şair, Nedîm'e nazaran daha geniş bir mekân tasavvur eder. Nedîm, mekân tasvirleriyle bizi Lale Devri'ne götürürken Karakoç, diriliş düşüncesi ekseninde merkeze İstanbul'u alarak tarihin derinliklerinden, bilhassa İslam tarihinden esinlenip medeniyet anlayışını 'sürgün' kavramı üzerinden anlatmaya çalışır. Bu çalışmada mekân-şair ilişkisi Nedîm ile Sezai Karakoç örneklemleri üzerinden anlatılmıştır.

ABSTRACT

The place has a vital function in shaping a person's characteristics. As the individual's worldview, view of life, and artistic perspective are reflected, the place is also directly effective on people. Although the relationship between poetry and place in Turkish poetry is not examined much, it is seen that an abstract and imaginary place is more used as a background in Divan literature, which is related to the mentality of Divan poetry. It is because a miniature expression is essential in Divan poetry. Nedîm is one of the essential poets who frequently use İstanbul as a place in his poems. In general, he kept to the stereotypical structure of Divan literature and went beyond the usual understanding and made innovations in Divan poetry. Place in Nedîm's poems is concrete and realistic rather than abstract and imaginary. The place is reflected in all its details in his poems. Nedîm does not only depict the natural beauties and entertainment centers of İstanbul. He also informs us about the level reached by the Ottoman State in culture and civilization. Because of these qualities, he is known as the poet of the Tulip Era and İstanbul. In the new Turkish literature, the relationship between place and poetry becomes more natural and tangible. In Sezai Karakoç's poems, İstanbul has a symbolic meaning. The place is gradually expanding from the center to the periphery in Karakoç's poems. The poet envisions a more prominent place than Nedîm. While Nedîm takes us to the Tulip Era with his depictions of places, Karakoç tries to explain the understanding of civilization through the concept of "exile," inspired by the depths of history, especially Islamic history, by

Keywords

Şiir, mekân, İstanbul, Nedîm,
Sezai Karakoç.

taking Istanbul to the center on the axis of the idea of resurrection. In this study, the space-poet relationship is explained through the sample of Nedim and Sezai Karakoç.

Atıf/Citation: Demir, S. (2021), "İstanbul Kasidesi'yle Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine Şiirlerini Mekân Üzerinden Tasavvur Etmek", *Külliyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 14(Ağustos), 83-100.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Seyfettin DEMİR, seyfettindemir73@hotmail.com

GİRİŞ

Mekân Arapça kökenli bir sözcük olup kevn kökünden türemiştir. Yer, ev, yurt, uzay, feza, (TDK Sözlüğü 1998:1526) ikametgâh, iş yeri, buluşma yeri gibi bilinen yer anlamlarına gelmektedir (Kubbealtı Lugatı, E.T.: 11.07.2021.). Tasavvufta Allah katındaki menzillerin en yükseği, kemal ehlinin makamıdır. Bütün makam ve halleri gerçekleştiren kemal ehline özgü menziller (Uludağ 2012:241) olarak anlandırılır. Ahmet Cevizci mekânı; var olanların içinde yer aldığı, uçsuz bucaksız büyüklük, boşluk, hiçlik durumu, sınırsız ortam, sonsuz büyük kap ya da hazne (1999:583) olarak tanımlar. Açıklamalardan anlaşıldığı üzere mekân kavramı zengin bir manaya sahiptir.

Türk edebiyatında anlatı türü metinlerde daha çok mekân kavramı üzerinde durulmuştur. Roman, hikâye gibi anlatı türlerinde mekân önemli bir yapısal unsurdur. Dolayısıyla araştırmacılar olaya dayalı anlatı türlerini inceleyip araştırırken mekânın (çevre) kahramanlarla olan bağına dikkat çekerler. Türk Edebiyatı'nda şiir ve mekân ilişkisi çok da irdelenmediği gibi, Divan edebiyatında daha çok soyut ve hayali bir mekânın fon olarak kullanıldığı görülür. Eski Türk edebiyatında mesnevi türünde mekân, genel olarak günümüzde kullanılan mekân gibi ayrıntılı ve belirli bir alanı ifade etmez. Bu, Divan şiirinin ruhuyla ilgilidir. Zira Divan şiirinde minyatüri bir anlatım esastır. Yani anlatım üç boyutlu değildir. Divan şiirinde mekân; halk edebiyatındaki masal, destan ve efsane ile yeni edebiyatın anlatı mekânlarının arasında bir yerde konumlandırılabilir. Ne masalda olduğu gibi sadece mekânın adı söylenip geçilir ne de yeni Türk edebiyatında olduğu gibi mekân detaylı bir şekilde ele alınır. Nedim gibi bazı şairlerin şiirlerinde mekân bütün gerçekliğiyle yansır. Yeni Türk edebiyatında mekân-şiir ilişkisi soyut ve hayali olmaktan ziyade daha reel, elle tutulur, somut bir hal alır. Sadece fon olarak kullanılmaz, şiirin önemli bir ögesine dönüşür.

Mehmet Narlı, şiir ve mekân ilişkisini ele alan çalışmada mekânın niteliklerini düzenlenmiş yerler, doğal yerler, kozmik yerler, mitolojik yerler, var olduğuna inanılan kutsal yerler ve hayal edilen yerler olarak sınıflandırır (Narlı 2014:15). Narlı, mekân-edebiyat ilişkisini şöyle izah eder: "Mekânların dinsel, sosyal, kültürel, sanatsal hatta siyasal kimlikleri vardır ve bu kimliklerin imgesel ve simgesel içerikleri, onlarla ilişkide olan insanların kimliklerinin oluşmasında önemli etkilere sahiptir." (Narlı 2014:32). Mekânın tasnifi iç-dış mekân; dar ve geniş mekân şeklinde de yapılabilir. Mehmet Sarioğlu: "Bir ülkenin manzarasını binaların, yolların ve bahçelerin oluşturduğunu; bu yüzden binalarda kültür ve zevkin hâkim olması gerektiğini söyleyerek gerçek 'umran'ın yüz göstermesinin buna bağlı olduğunu vurgular." (Sarioğlu 2001:116) Divan şiirinde doğal çevrenin algılanışı aslında halk şiirinden çok da farklı değildir. Mutasavvif şairler evreni yaratıcının bir yansıması (tecelli) olarak düşünür. Divan şairi şiirlerini estetik kaygıyla kaleme aldığı için doğal çevre şiirde olduğu gibi yer almaz. Kurgulanmış, düzenlenmiş, soyutlanmış bir çevre olarak sunulur. Tanzimat'la birlikte Divan şiirinin mazmun ve minyatürlerinden vazgeçilir, modern yaşam ve Batı'yı taklit etme aydınlarımızın temel felsefesini oluşturur. Doğal çevrenin yerini sanayileşmeyle birlikte

modern şehirler alır. Modern şehirlerde organik bağ zayıflar. Bu çevrede doğal yaşam yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla şehirden doğal yaşama bir kaçış başlar. Bu kaçış ve melankolik hal modern şairlerin şiirlerine de yansımıştır. Doğal yaşamın terapi etme, iç mekândan dışa açılma, kişiyi ferahlatma gibi işlevlere sahip olduğu söylenebilir. “Bir kentin biçimlediği insan, davranışlarıyla, oturup kalkmasıyla da hemen seçilebilir; ama o kentin insan ruhundaki izleri sanat eserlerinde gizlidir. Bir müzik parçasının uğultulu bölümlerinde, bir romanın filigramlı sayfalarında gizlidir. Gerçekten o sayfaların arkasına yazarın kent ışığını tuttuğumuzda; kentin insan kılığına bürünmüş filigramı da görünmüş olur. İnsanın ve yazarın içsel haritasının çizilişinde üstünde yaşadığı coğrafyanın şehrin payı büyüktür.” (Ağaoğlu 1997:45) denilebilir.

Mekân Olarak İstanbul

İstanbul tarih boyunca birçok farklı medeniyete beşiklik etmiş, asırlarca farklı kültürlerin kesiştiği merkez olmuştur. Dolayısıyla bu kadim şehir birçok şair ve yazarın da esin kaynağıdır. Şairlerin İstanbul’a bakışı şehrin tabii yönü, tarihi dokusu ve kültürel özellikleri nedeniyle farklı olmuştur. Kimi onu doğasıyla, sosyal yaşamıyla ve kültürel yapısıyla yere göğe sığdıramamış, kimi dönemin siyasal havasından etkilenerek olumsuz bir bakış açısıyla ele almıştır. Bazı şairler İstanbul’u o kadar doğal ve samimi işlemişlerdir ki zamanla İstanbul’la özdeşleşmişlerdir. Nedîm, Yahya Kemal Beyatlı, Orhan Veli Kanık, Sezai Karakoç bunlardan bazılarıdır. Nedîm bu kadim kentin doğal güzelliğini ve sosyal yaşamını Divan edebiyatının sınırları içinde kalarak bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir. Bunda çok başarılı olduğundan zamanla bir İstanbul şairi olarak anılmıştır. Dil ve üslup, Nedîm’in şiirlerinde tabii bir hal alır. Nedîm’in dili akranlarına göre daha yalın, yapmaktan uzak, zaman zaman konuşma diline yakın, nevi şahsına münhasır bir üsluba bürünür. “Nedîm’in şiirlerinde dönemin genel anlayışı somut bir şekilde görülür. Nedîm, hem muhteva hem de şekil açısından Divan şiirine yenilikler getirmiş bir şairimizdir. Şuh üslûbu (Nedîmane) olan şair, çevresini ve çevresindeki kişileri, şiirlerine malzeme yaparak Mahallileşmenin de önemli temsilcilerinden biri olmuştur.” (Yıldırım 2002:1).

Nihat Sami Banarlı Nedîm’i şöyle izah eder: “18. asır Divan şiirinin geniş tesirli aşk ve İstanbul şairi Nedîm, şiirlerinde zengin bir ses ve söz anlaşması bulunan; zekâ, nükte ve şuhlukla, derin bir hissiliği; büyük bir ifade kudretiyle birleştirmiş; müstesna bir şairdir.” (Banarlı 1997:753) Bir diğer yerde: “Divan şairlerimiz içinde, hikâye üslûbuna mesel ve mev’ize söylemeye yanaşmadan; zamanını ve muhitini halis şiir mısralarıyla tasvir ve terennüm eden en büyük şair Nedîm’dir. Bunun içindir ki onun birçok şiirinde 18. asır İstanbul’unun güzel ve sıcak bir köşesini bulmak mümkün; İmparatorluk merkezindeki ışıklı hayat, sanat ve medeniyet macerasının akıp gidişini takip etmek kabildir. Aynı şiirlerde hatta bütün imparatorluğun tarihi hayatını, nefret ettiği düşmanları ve yapmak istediği yenilikleri ayırt etmek güç değildir.” (Banarlı 1997: 756). 18. yüzyılda İstanbul’u konu edinen birçok şair vardır. Nedîm, Çelebi-zade Asım, Haşmet, Şeyh Galip, İzzet Efendi, Seyyid Vehbi, Süleyman Nahifî bunlardan bazılarıdır. Anlatımındaki başarısıyla Nedîm ayrı bir öneme sahiptir. Mehmet Kaplan, “Nedîm, şiirde İstanbul’u en çok ve en güzel şekilde anlatan bir şairdir. Onun kaside, gazel, şarkı ve bazen de kaside kadar uzayan tarihlerinde Ahmed III devrinin İstanbul’u bütün zevk ve neşesi, tabii ve mimari güzelliğiyle yaşar. Meşhur İstanbul kasidelerinde İstanbul’u bir bütün olarak tasvir eden Nedîm, diğer manzumelerinde bilhassa Sadabad üzerinde durur. Nedîm’in bütün şiirlerine İstanbul’un havası, suyu mimarisi ve neşesi sinmiştir.” (Kaplan 1997:46) der.

Nedîm gazelde Baki'yi kasidede ise Nefî'yi örnek alır. Diğer çağdaşları gibi o da gelenekten beslenir. Ancak hayal dünyasındaki zenginlik, şiirlerindeki coşku dolu hisler ve ifadelerindeki kıvraklık ve canlılık onu çağdaşlarından ayırır. Ahmet Hamdi Tanpınar, "Nedîm alelade pitoreskte kalmadan yüksek resme erişmiş, lirizmine o zaman kadar tatmadığımız hususilikler katmış ve zaman zaman eski sanatlarımıza has olan o çok bilgili ve hesaplı safderunluktan ayrılmanın yolunu bulmuş, hatta daha ileriye giderek bazı Rönesans adamları gibi bu örtülü safderunluğun bir köşesini açarak ona hususi bir cazibe vermiştir." (Tanpınar 1998: 199) der. Nedîm'in Epiküryen, Hayyamvari bir anlayışa sahip olduğu söylenebilir. Mekân olarak İstanbul, hem Nedîm'in hem de Karakoç'un şiirlerinde önemli bir yer teşkil eder. Nedîm, şiirlerinde eğlence yerlerini, mimari eserleri, Lale Devri'nin bütün ihtişamını gözler önüne serer. Nedîm'in şiirlerinde İstanbul daha çok tarihi, tabii ve mimari özellikleriyle öne çıkar. Onun şiirlerinin merkezinde sadece İstanbul vardır. Sezai Karakoç'ta ise İstanbul, sembolik bir anlam arz eder. Doğrusu Karakoç'un mesajları tüm İslam âlemine yöneliktir. İstanbul üzerinden İslam coğrafyasına, İslam dünyasının hal-i pür-melaline tercüman olmaktadır. Karakoç'un İstanbul'a bakışı din eksenslidir. Mekânda İslam inancının kadim izleri görülmektedir. Çünkü mekânın şekillenmesinde bireyin tercihleri, yaklaşım tarzı çok önemlidir. Karakoç'un şiirlerinde İslam medeniyeti ve özelde Osmanlı kültür ve medeniyeti hareket noktasını oluşturur. Alâattin Karaca şehir, medeniyet ve mekân üzerine şunları ifade eder: "Karakoç'a göre şehir, medeniyettir ve şehir coğrafyasının seçiminde de medeniyet asıl ölçüttür." (Karaca 2014:2). Makalenin devamında, "Karakoç'a göre, şehir medeniyetin göstergesidir. Nitekim bir yazısında; 'her medeniyet bir şehir getirmiştir. Medeniyetlerin kendilerine mahsus şehirleri vardır.' der. Dolayısıyla şehirler bir medeniyete özgü hayat tarzının, bir kültürün, bir kimliğin; Karakoç'un deyişiyle ruhlarımızın aynasıdır... Sezai Karakoç'ta şehir medeniyet demektir, o, şehre bir medeniyet perspektifinden bakar, şehri bir medeniyet göstergesi olarak ele alır. 'Buradan hareketle Karaca şu neticeye varır: 'Karakoç, esas itibarıyla medeniyeti ikiye ayırır. Bunlardan ilki kuşkusuz İslam medeniyetidir, ikincisi ise bunun karşısında yer alan Batı medeniyeti. Şair, bu medeniyet ayrımı doğrultusunda, şehirleri de ikiye ayırır. Ona göre bir 'İslam medeniyetinin şekillendirdiği şehirler' vardır, bir de 'Batı medeniyetinin şekillendirdiği şehirler.' Şair bir şiirinde İslam medeniyetince kurulan şehirlere 'İlahi site' der, diğerlerine ise, 'İnkâr kentleri' adını verir. Ve şiirlerinde sıklıkla 'İslam Şehri' ifadesini kullanır. Ona göre Batı medeniyetine özgü kentlerin kökeni eski Yunan'a ve Roma'ya dek uzanır. Ve 'Yunan sitesinde estetik, Roma sitesinde ise egemenlik somutlaşmıştır. 'İlahi sitelerin temel özelliği ise, erdemdir.'" (Karaca 2014:3). Karakoç, *Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine* şiirinde Batı medeniyetine ait şehirleri sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan modernizmin türedi uygarlıkları olarak telakki eder. Medeniyet adı altında aklın, sermayenin, lüks yaşamın, israfın, bireysel yaşamın hâkim olduğu modern (!) Batı kentlerinin medeniyetine karşılık; ilim, irfan, erdem ve dayanışmayla yoğrulmuş İslam medeniyetini diriliş düşüncesiyle yeniden ihya etmeye çalışır. Şair, merkezinde İstanbul olmak üzere özellikle Şam, Bağdat gibi kentleri de içine alarak çevreye doğru genişleyen bir mekân tasavvur eder. Karakoç şehirleri dün, bugün ve yarın olmak üzere üç boyutlu olarak tanımlar. "Şair ilkin şehrin tarihine yönelir, bu bir medeniyetin tarihidir ve esas itibarıyla dini bir tarihtir, ikinci boyut İslam şehirlerinin şimdiki halidir. Bu yıkılışı imler, şehirlerimizin yıkılışını dolayısıyla medeniyetimizin yıkılışını gözler önüne serer, son boyut ise geleceğe ilişkindir ve diriliş umudu taşır." (Karaca 2014:7). Karakoç, şiirlerinde ve düzyazılarında

sıklıkla dile getirdiği diriliş düşüncesiyle, Batı karşısında yerle yeksan olmuş bir viraneyi andıran İslam coğrafyasını, merkezine İstanbul'u alarak tarihten aldığı güçle tasavvur ettiği medeniyeti yeniden inşa etmeye çalışır.

1. Lale Devri Şairi Nedîm ve İstanbul Kasidesi

Nedîm, İstanbul Kasidesini '*Der-Vasf-ı Sa'd-âbâd u İstanbul Der- Zımn- ı Medh-i İbrahim Pâşâ*' başlığından da anlaşıldığı gibi kendisine hâmilik eden İbrahim Paşa'ya ithâfen yazmıştır. Kasidede şair genel anlamda İstanbul'un eşsiz güzelliklerini anlatır. Asıl gayenin de sadrazam İbrahim Paşa'yı methetmek olduğunu şiirin girizgâh bölümünde açıkça belirtir. Hasibe Mazioğlu, "Nedîm'in İstanbul'un bir tek taşına bütün Acem mülkünü feda ettiği kasidesi, İstanbul hakkında yazılmış bir şiir abidesidir." (Mazioğlu 1992:72) der. Mazioğlu ayrıca şunları ilave eder: "Nedîm'in muhayyilesinin ilham kaynağı, tabiat, hayat ve orada bulunan güzelliklerdir. Hisleri gibi hayalleri de onun şair mizacı, hayatı ve tabiat görüşü ile sıkı sıkıya bağlıdır. O duygularını ve eşyayı ifade ederken çok defa eski şiirimizin kalıplaşmış mücerret mübalağalarını bırakarak ince ve renkli hayaller yaratmak suretiyle şiirlerinde bir değişiklik, bir yenilik göstermiştir." (Mazioğlu 1992: 72) Tunca Kortantamer ise "Nedîm'in şiirlerinin temel mekânı ve çevresi, İstanbul ve onun çeşitli semtleridir. Nedîm özellikle Sadabad'ı defalarca anlatmış ve çeşitli olayların, tiplerin canlandığı bir mekân olarak kullanmıştır. Bunun yanında onun şiirlerinde İstanbul'un mahalle, sokak, meydan, saray, yalı, kasr, ev, kışla, tersane, hamam, meyhane, han, çarşı, bedesten, medrese, cami, tekke, çeşme, sebil, maksem, bahçe, mesire yeri ve içki meclislerinin mekân ve çevreyi oluşturan veya tamamlayan unsurlar olarak kullanıldığı görülür." (Kortantamer 1993:339) şeklinde beyanda bulunur.

İstanbul Kasidesi'nde mekânsal unsurlar daha çok nesip (teşbip) bölümünde yer alır. Çünkü bu bölüm daha çok tasvirlerden oluşmaktadır. Divan şiirindeki tasvirler genellikle soyuttur, gerçeği yansıtmaz, daha çok şairin muhayyilesinde canlandığı estetik kaygıyla şekillenmiştir. Nedîm seleflerinin aksine tabiatı doğrudan resmetmeye çalışmıştır. Bir nevi ressamın tuvalinde vücut bulan bir tablo sunar. İstanbul Kasidesi, şairin sanat anlayışını ve mekân tasavvurunu kapsamlı olarak yansıtır.

Bu şehir-i Stanbûl ki bî-misl ü bahâdır

Bir sengine yek-pâre 'Acem mülkü fedadır (Nedîm, K. 20/1) ¹

"Bu İstanbul şehri ki benzersiz ve paha biçilmezdir. Bir taşına bütün 'Acem mülkü fedadır."

Nedîm'e göre İstanbul, şehir olarak benzersiz ve emsalsizdir. O, İstanbul'u sadece Acem mülküyle karşılaştırmaz. İstanbul'un emsalsiz ve paha biçilmez olması onu şairin gözünde bütün şehirlerden üstün kılar. Özellikle İstanbul'u Acem mülküyle mukayesesini o dönem İran şehirlerinin estetik taraflarıyla ilgili olmalıdır. Ayrıca Acemlerin tarih içerisinde yaptıkları müstesna işler de onun İstanbul'u Acem mülküyle karşılaştırmasına sebeptir. Ayrıca Divan şairlerinin kendilerini İran şairleriyle karşılaştırdıkları konusu da unutulmamalıdır. İstanbul'u mekân olarak yüceltirken kendisini de bu medeniyetin şairi olarak yüceltme imkânı bulmuş gibidir. Nedîm, ayrıca duygu ve düşüncelerini ifade ederken İstanbul, *seng* ve *Acem mülkü* gibi mekânsal öğelerden de yararlanır. Nedîm'in, İstanbul'un paha biçilmez bir doğa güzelliğine sahip olduğunu söyleyişi ve bununla yetinmeyerek bir taşına bütün

¹ Bu çalışmada *İstanbul Kasidesi'*nden alıntı yapılırken Muhsin Macit'in hazırladığı *Nedîm Divanı'ndan* istifade edilmiştir.

İran'ı feda edişi, şairin İran hakkındaki politik görüşlerini yansıtmaktadır. Kasidenin yazıldığı dönemden kısa bir süre öncesine kadar İran'ın Osmanlı Devleti'yle bir mücadele halinde olduğu görülür. Bu mücadele zaman zaman devlet içinde iç karışıklığa neden olmuş, zaman zaman mezhep çatışmasına dönüşmüş, bazen de Osmanlı'nın Batı'ya yapmış olduğu seferleri olumsuz etkilemiştir. Banarlı yukarıdaki beyti şöyle yorumlar: "Bu ağır mukayese sebepsiz değildir; bir kere Lâle devri Türkiye'sinin baş düşmanı İran'dı. Esasen asırlardan beri İran her fırsatta Osmanlı Devleti'nin canını sıkacak, sabrını tüketecek hadiseler çıkarıyordu. Nedîm pek haklı olarak hem idari hem siyasi hem de edebî bakımlardan Türkler nazarında eski itibarı kalmamış; bitmez tükenmez düşmanlığıyla, gözden düşmüş; Osmanlı düşmanlığını mezhep haline getirmiş bu ülkeye samimi olarak sitem etmek ihtiyacını duyuyordu." (Banarlı 1997:753).

Bir gevher-i yektâdır iki bahr arasında

Hurşîd-i cihan-tâb ile tartılsa sezadır (Nedîm, K. 20/2)

"İki deniz arasında eşsiz, benzersiz bir mücevherdir. Cihanı aydınlatan güneşle tartılsa yeridir."

Nedîm, İstanbul'u bir inci olarak görür. İstanbul mekân olarak iki deniz arasında parlayan bir incidir. Şairin iki deniz arasında gösterdiği İstanbul'u süsleyen denizler incinin kabukları gibidir. Yani güzel olan İstanbul'dur. Kabuk buna sadece estetik katar. Nitekim değerli olan incidir. Nedîm ikinci mısradaki mübalağa da yaparak İstanbul'u cihanı aydınlatan güneşle eşdeğer görür. Şair bu mısradaki mekânın ötesine geçer, İstanbul'u mekâna ruh ve renk katan güneş kadar değerli bir şehir olarak görür. Güneş mekânlara değer katar. Bu paralelde şair için İstanbul'un dünyaya değer katan bir unsur olduğu söylenebilir. Onun inci olarak görülmesi İstanbul'un dünya içindeki değerini nazarlara sunmak içindir.

Bir kân-ı ni'amdır ki anun gevher-i ikbâl

Bir bâğ-ı İremdir ki gülü izz ü ulâdır (Nedîm, K. 20/3)

"Gevheri ikbal (talih ve baht açıklığı) olan bir nimetler kaynağıdır. Gülü değerli ve yüce olan bir İrem bahçesidir."

Nedîm İstanbul'u bir kaynak olarak görür. Bu kaynak insanlara talih ve baht açıklığı sunar. Şairin bu tespiti İstanbul'un medeniyet ve kültür şehri olmasından kaynaklanır. Nitekim Nedîm'i Nedîm yapan İstanbul'dur. İstanbul imkânlarıyla birçok insana fırsatlar sunduğu gibi, Nedîm için de ikbal kaynağı olmuştur. Şair birinci mısradaki İstanbul'un mekân olarak insana ikbal katacağını söylerken ikinci mısradaki İstanbul'un doğa güzelliklerinden bahseder. Onu İrem bağlarıyla karşılaştırır. Yani İstanbul hem estetik bir şehirdir hem de bir kültür ve medeniyet şehridir. Fuzûlî, Nâbî ve Nefî gibi birçok şair için İstanbul bir ikbal kapısı olarak görülmüştür. Aynı anlayış günümüz şair ve aydınları hatta halkı için de geçerlidir. Ayrıca bu beyitte İstanbul, bütün ihtişamıyla bir nevi tablolatılmıştır. Şair İstanbul'u tavsif ederken sık sık mübalağa, teşbih ve telmih sanatlarına başvurarak somutlama tekniğini yeğlemiştir. Bağ-ı İrem cennete istinaden Ad kavmi hükümdarlarından Şeddad'ın yaptırdığı yerin adıdır. Şair İstanbul'un tabii güzelliğini, mamurluğunu ve baharla gelen güzelliğini anlatmak için bu ismi kullanmıştır. Bu tür mekânsal tasvirler insanı rahatlatan unsurlardır. Kân-ı niâm, gevher-i ikbal, bağ-ı İrem, hava ve su gibi. "Kasidede, İstanbul'un iki deniz arasında yekpare bir mücevher gibi durduğu söylenir ve şehrin kıymeti ancak cihanı aydınlatan güneşle denk tutulur. İstanbul'un havasıyla suyuyla, gül bahçeleriyle cennet kadar hatta cennetten de güzel oluşu; mübalağa değilmiş gibi tabii bir ifadeyle söylenir." (Banarlı 1997:756)

Altında mı üstünde midir cennet-i a'lâ

El-hak bu ne hâlet bu ne hoş âb u havâdır (Nedîm, K. 20/4)

“Cennet- i ala altında mıdır üstünde midir? Doğrusu bu ne durum bu ne hoş su ve havadır.”

Nedîm, bu beyitte İstanbul’u gerçek mekânlarla karşılaştırmaktansa cennetle karşılaştırır. Cennetin İstanbul’un altında mı üstünde mi olduğunu sorgular. İstanbul’u cennetin en üst katıyla karşılaştırıp onun cennetten de güzel olduğunu ifade eder. İstanbul’u bizzat cennetin dünyadaki yansıması (tecelli) olarak görür. Ona göre cennet İstanbul’un ya altında ya da üstünde olup İstanbul’a tecellisiyle güzellikler sunan bir mekândır. Nitekim bu beytin ikinci mısraında şair yer altında akan sulara ve İstanbul’un temiz ve güzel havasına dikkati çeker. Nedîm, İstanbul’u konumlandırmada mütereddid davranırken aslında İstanbul’un hem altının hem de üstünün cennet gibi olduğunu söyler. Bu beyitteki teşbihler bize Kur’an-ı Kerim’deki cennet tasvirini anımsatır.

Her bağçesi bir çemenistân-ı letâfet

Her gûşesi bir meclis-i pür-feyz ü safâdır (Nedîm, K. 20/5)

“Her bahçesi insana hoşluk (güzellik) veren bir çimenliktir. Her köşesi feyiz (bereket) , zevk ve eğlence (safa) ile dolu bir meclistir.”

Nedîm, İstanbul’u bir mekânıyla değil, her köşesiyle güzel görür. Şairin kullandığı ‘her bağçe’ ve her ‘guşe’ ifadesi bunun yansımasıdır. Ona göre İstanbul’un her bahçesi latif bir çimenlik, her köşesi zevk ve eğlence meclisidir. Beyitte her bahçenin ‘çemenistan-ı letafet’ olarak görülmesi İstanbul’un doğal güzelliğini nazarlara sunarken her köşesinin zevk ve eğlence mekânı olması İstanbul’un sosyal yaşamına yani Lale Devri’ne gönderme yapar.

İnsâf değildir anı dünyâya değişmek

Gülzârların cennete teşbîh hatâdır (Nedîm, K. 20/6)

“İstanbul’u dünyaya değişmek insaf değildir. Gülbahçelerini cennete benzetmek hatadır.”

Şair birinci dizede İstanbul’u bir yana bütün dünyayı bir yana bırakır. İstanbul’u dünyaya değişmenin insafsızlık olduğunu söyler. Bununla da yetinmez İstanbul’un cennete benzetilmesini büyük bir hata olarak görür. Bu beyitte abartma sanatı guluv derecesinde hissedilir. Nedîm kasidenin dördüncü beytinde cennetin İstanbul’un altında mı üstünde mi olduğunu sorgularken altıncı beyitte İstanbul’u dünyadaki mekânlardan kesin olarak ayırır. İstanbul dünyada eşsiz ve benzersiz olup dünyadaki hiçbir mekâna benzemez. Bundan dolayı onu dünyada bulunan şeylere teşbih etmenin doğru olmadığını ima eder. Hatta mübalağa yoluna giderek İstanbul’un cennete teşbihinin bile hata olduğunu söyler.

Herkes erişir anda murâdına anunçün

Dergâhları melce-i erbâb-ı recâdır (Nedîm, K. 20/7)

“Orada herkes muradına eriştiği için dergâhları ihtiyaç (umut) sahiplerinin sığınağıdır.”

Şair, her ne kadar İstanbul’u cennetle eşdeğer hatta bazen onun önünde görse de İstanbul’un kutsal mekânlarına saygıda kusur etmez. İstanbul’da herkesin muradına eriştiğini söyleyen şair mekân olarak dergâhların işlevine değinir. Zira dergâhlar ümit sahiplerinin sığınağıdır. Yani şaire göre bu mekânda ümit edenler umduklarını elde

ederler. Nitekim İstanbul bir kutlu kent mahiyetindedir. Birçok manevi ve tarihi şahsiyetin medfun olduğu bir mekândır. Şair insanların bu mekânları bir melce olarak gördüklerine dair şahadetini dile getirmiştir.

Kâlâ-yı ma'ârif satılır sûklarında

Bâzar-ı hüner ma'den-i 'ilm ü 'ulemâdır (Nedîm, K. 20/8)

“Çarşılarında irfan kumaşı satılır. Hüner (sanat) pazarıdır. İlim ve âlimlerin çok olduğu bir kaynaktır.”

Nedîm, İstanbul'un çarşılarında irfan kumaşı satıldığını söyler. Çarşılarında irfan kumaşı satılan bir şehir hiç şüphesiz bir medeniyet ve kültür şehridir. İrfan kumaşının çarşıya kadar düşmesi medeniyetin ve ilmin ne denli geniş bir mekâna yayıldığını da gösterir. Zira mekân saray ve medreseler değil çarşıdır. Çarşıda bile irfan kumaşının satılması ilim ve irfan mekânlarının ve ilmin ne denli geniş bir mekâna yayıldığını da gösterir. Şair İstanbul'u aynı zamanda bir hüner (sanat) pazarı olarak görür. Oysa ifade İstanbul'un bir sanat şehri olduğunu da dile getirir. Aynı zamanda İstanbul ilim ve ulema mekânıdır. Nitekim İstanbul Osmanlı devletinin kalbi mesabesinde olup medreseleriyle ülkenin değişik bölgelerine âlim yetiştiren bir mekândır. İlimin çıkış yeri İstanbul olup buradaki ilim ve irfan bütün ülkeyi besler. Şair ilk beyitlerde daha çok İstanbul'un tabii güzelliklerini, maddi âlemini vasıflandırırken 'irfan kumaşı, hüner pazarı' gibi tamlamalarla manevi âleme dikkatleri celbeder.

Cami'lerinin her biri bir kûh-ı tecelli

Ebrû-yı melek andaki mihrâb-ı du'âdır (Nedîm, K. 20/9)

“Camilerin her biri bir tecelli dağıdır. Ordaki melek ebruları dua mihrabıdır.”

Nedîm, İstanbul'un kutsal mekânlarını önemser, camilerinin her birinin bir tecelli dağı olduğunu söyler. Tecelli dağı ifadesi Allah'ın Sina Dağı'na tecellisi olayını hatırlatır. Şair İstanbul'daki her camiye bu kutsiyette görür. Camiler kutsal taraflarının yanı sıra mimari güzellikleriyle de dikkat çekicidir. Camileri süslemek için kullanılan ebrular da şairi etkilemiştir. Nedîm'in tasvir ettiği ebrular dikkat çekicidir. Bu yerler estetik güzellikleriyle dua mihrabı vasfını taşır. Şairin camileri 'kûh-ı tecelli' olarak görmesi camilerde yanan kandilleri de akıllara getirir. Bu beyitte İstanbul'un manevi yönünü anlatmaya devam eder. Hz. Musa'nın Tur-ı Sina'da Allah'la konuşmasına göndermede bulunur. Camiler ve mihraplar Allah'ın anıldığı, namazların kılındığı, dolayısıyla kulun Allah'a en yakın olduğu mekânlardır. Bu yönüyle şair bu mekânları ilahi tecellinin vuku bulduğu Tur-ı Sina'ya benzeter. Banarlı, “Nedîm, İstanbul'un ilahi tecelliye mazhar olmuş Tûr-ı Sina gibi muhteşem camileri vardır ki bunlar, geceleri, birer nur deryası halinde ışıl ışıl idiler. Bu taşacak kadar ışıkla dolu, sayısız kandillerle sağlanıyor.” (Banarlı 2008:33) demiştir.

Mescidlerinin her biri bir lücce-i envâr

Kandilleri meh gibi leb-rîz-i ziyâdır (Nedîm, K. 20/10)

“Mescitlerinin her biri nurların dalga dalga yayıldığı ummanlardır. Kandilleri ise ay gibi etrafa ışık saçmaktadır.”

Bir önceki beyitte camilerden bahseden şair bu beyitte camilerden daha küçük olan mescitler üzerinden İstanbul'u tanıtır. Mescitler dar ve küçük mekânlar olsalar da etkileri geniştir. Nitekim şair mescitlerden nur dalgalarının dışarıya yansıdığını söyler. Bu mescitlerin kandilleri dışarıya ay gibi ışık saçmaktadır. Kandiller

ışıklarıyla dış âlemi aydınlattıkları gibi içerisindeki manevi nurlarla da gönülleri aydınlatır. Ayrıca mescitler, Allah'ın anıldığı, ibadetin ifa edildiği yerlerdir. Dolayısıyla şair buraları Allah nurunun yayıldığı yerler olarak izah eder.

Ser-çeşmeleri olmada insâna revan-bahş

Germ-âbeleri câna safâ cisme şifadır (Nedîm, K. 20/11)

“Su kaynakları insana hayat (canlılık, zindelik) verir. Kaplıcaları (hamamları) cana keyif, bedene şifadır.”

Nedîm, iyi bir gözlemcidir. İstanbul'u en ince ayrıntısına kadar müşahede eder. O, İstanbul'un su kaynaklarının insana can bağışladığını belirtir. Şairin İstanbul'un su kaynaklarına bu nazarla bakmasının sebebi buradaki suyun lezzeti ve bolluğuyla ilgili olmalıdır. İstanbul sadece içme sularıyla değil kaplıcalarıyla da nazar-ı dikkate sunulur. Bu kaplıcalar bugün olduğu gibi o zaman da şifa niyetiyle gidilen mekânlar olarak dikkati çeker. Görüldüğü üzere şair, İstanbul'un üstünde birçok güzellik görürken altındaki güzelliklerin de farkındadır. Yani İstanbul, Nedîm için yeraltı ve yerüstü kaynakları ve zenginlikleriyle cezbedici bir mekândır. Suların insana can bağışlaması bir nevi âb-ı hayâtı çağrıştırmaktadır.

Hep halkının etvârı pesendîde vü makbûl

Derler ki biraz dil-beri bî-mihr ü vefadır (Nedîm, K. 20/12)

“Halkının bütün davranışları beğenilmekte (güzel) ve kabul görmektedir. Derler ki güzelleri biraz bi-rahm ve vefasızdır.”

İstanbul şair tarafından mekân olarak emsalsiz bir yer olarak tanıtılır. Şehrin güzelliği insanlarına da yansımıştır. İstanbul halkını daha önceki mısralarda âlim ve arif olarak tanıtan şair, burada ise halkın tavırlarını ve davranışlarını takdir eder. İnsanların davranışları makul ve ölçülü olduğundan beğenilmekte ve takdir görmektedir. İstanbul halkındaki bu intizam şehrin düzeninden, güzelliğinden ve halkının medeni olmasından kaynaklanır. Şair, bu şehrin güzellerini Divan şiiri estetiği içinde tasvir eder. Buradaki güzeller gönül alıcı fakat vefasız ve merhametsizdir. “Bir şehirde halkın bütün davranışlarının güzel ve makbul olabilmesi için, orada asırlarca işlenmiş, kibar ve asil bir medeniyetin yaşaması ve devamı lazımdır. Gerçi Nedîm, bunu İstanbul güzellerinin vefasızlığına temas edecek bir noktaya girizgâh olsun diye söylemişti. Fakat her güzel şaka gibi bunun da ciddi olan tarafı işte bu sözdü.” (Banarlı 1997:756).

Şimdi yapılan 'âlem-i nev-resm-i safânın

Evsâfı hele başka kitâb olsa sezadır (Nedîm, K. 20/13)

“Şimdi yapılan zevk ve eğlence meclisinin yeni adetleridir. Vasıfları yeniden yazılsa layıktır, değerlidir.”

Nedîm, İstanbul üzerinden Osmanlı toplumunun yeni bir yol ve tarz tuttuğunu dile getirir. Batılılaşmayla birlikte sosyal yaşamda Batı tarzı yaşam kendini iyice hissettirir. Şair, ‘Şimdi yapılan 'âlem-i nev-resm-i safânın’ dizesiyle Lale Devri'ndeki Batı tarzı sosyal ve kültürel farklılığa gönderme yapar. Bu yeni dönemin yeniden kaleme alınması gerektiğini savunur. Nitekim ‘Lale Devri’ Batı'nın taklit edildiği ve Batı karşısında geri kalındığının bir nevi kabul edildiği dönemdir. Bu dönem eğlence ve yaşam tarzıyla önceki dönemlerden ayrılır. Osmanlı Devleti artık yüzünü Batı'ya dönmüştür ki şair bunun farkındadır. Bu dönüş toplumda birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir.

Nedîm Batılılaşmayla beraber başlayan hayatın yeni ve başka bir kitaba yazılabileceğini beyan eder ki zaman Nedîm'i haklı çıkarmıştır.

Nâmı gibi olmuştur o hem sa'd hem âbâd

İstanbul'a sermâye-i fahr olsa revadır (Nedîm, K. 20/14)

"(Sadabad) adı gibi o hem bahtiyar hem de mamur olmuştur. (Sadabad için) İstanbul'a övünç sermayesi dense yeridir/ (layıktır)."

Nedîm, bu beyitte Sadabad'ı öncelemiş ve odak noktası yapmıştır. İstanbul, her yönüyle güzeldir. Bunun yanında bu güzellik içerisinde Sadabad ayrı bir güzelliğe sahiptir. Şair Sadabad'ı ismiyle müsemma görür. Burası hem sa'ddır yani mutluluk veren bir mekândır hem de âbâd edilmiş bir yerdir. Şair Sadabad'ı İstanbul için övünç kaynağı olarak görür. Sadabad'ın tek başına İstanbul'u anlatmada yeter ve artar olduğunu düşünür. '*Nâmı gibi olmuştur o hem sa'd hem âbâd*' dizesiyle Sadabad'ı bir nevi tevriyeli kullanır. Hem mamur yerlere hem de Sadabad'a göndermede bulunur. Sadabad, Lale Devri'ni ve dönemi en iyi yansıtan mekânların başında gelir. Şair de Sadabad üzerinden İstanbul'un mimari ve tabii güzelliklerini anlatmaya çalışır.

Kûhsârları bağları kasrları hep

Gûyâ ki bütün şevk u tarab zevk u safâdır (Nedîm, K. 20/15)

"(İstanbul)dağları, bağları, köşkleriyle sanki eğlence, şevk, zevk ve safa mekânıdır."

Nedîm İstanbul'u baştan ayağa bir güzellik abidesi olarak görür. Dağlar, bağlar, kandiller ve köşkleriyle İstanbul mükemmeldir. Bütün mekânlar zevk ve eğlence yerleridir. Burada dikkat çeken şey tabii ve yapma güzelliklerin bir ahenk içerisinde İstanbul'da bir zinet gibi durmasıdır. '*Kûhsârları bağları, kasrları hep/ Gûyâ ki bütün şevk u tarab zevk u safâdır*' dizeleriyle İstanbul'un o renkli eğlence ve mesire yerlerine atıfta bulunur. Bir nevi kalemiyle dönemini resmeder. Kortantamer, "Nedîm İstanbul'un günlük hayatından çeşitli sahneleri büyük bir ustalıklarla çizmekte, adeta gözle görülür, elle tutulur bir hale getirmektedir." (Kortantamer 1993:338) der.

İstanbul'un evsâfını mümkün mi beyân hiç

Maksûd heman sadr-ı kerem-kâra du'âdır (Nedîm, K. 20/16)

"İstanbul'un vasıflarını anlatmak hiç mümkün mü? Amaç cömert ve iyilik sahibine (sadrözama) duada bulunmaktır."

Nedîm bu beyitte, İstanbul'un evsâfını yazmanın mümkün olmayacağını söyler. Şairin bu ifadesi İstanbul'un güzelliğinin ifade edilemeyecek derecede güzel olduğunu ima etmek içindir. Kasidelerde amaç bir yerin tasvirini yapmak değildir. Çoğu zaman tasvir ile maksat arasında anlamsal bir ilişki olmayabilir. Adetten olduğu için maksada doğrudan geçilmez. Tasvirlerle kasideye giriş yapılır. Bir şekilde yolu bulunup asıl meseleye geçilir. Nesip ile asıl maksadın hâsil olduğu methiye bölümüne geçişi sağlayan beyte girizgâh beyti denir. '*İstanbul'un evsâfını mümkün mi beyân hiç /Maksûd heman sadr-ı kerem-kâra du'âdır*' dizeleri kasidenin girizgâh beytini oluşturur. Bu beyitten sonra şair methiye bölümüne geçer.

2. Medeniyet Şairi Karakoç ve Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine Şiiri

Karakoç'un dünya görüşü genelde mekân ekseninde şekillenir. Şiirlerinde mekân çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Burası genelde hakikat medeniyeti olarak da adlandırdığı İslam coğrafyasıdır. Zaman zaman Batı dünyasıyla mukayese yaparken mekân daha da genişler. Şair, mekânı medeniyetler üzerinden okumaya çalışır. Bireyin şekillenmesinde mekân önemli bir etkidir. Dolayısıyla insanların medeniyet sahasındaki tüm faaliyetleri mekâna siner. Mekânlar bir nevi tarihe şahitlik eder. Toplumların sanat, edebiyat, mimari, tarihi ve kültürel sahadaki tüm faaliyetleri mekâna yansımaktadır. Yazarların çoğu bunun üzerinden psikolojik analizler yapar. Karakoç'un şiirlerinde mekân olarak şehirler önemli bir yer teşkil eder. Mekke, Medine, Şam, Bağdat, Buhara, Semerkant, Diyarbakır ve İstanbul başlıca şehirlerdir. Şair, bu mekânları tarihin derinliklerinden yola çıkarak anlamlandırmaya çalışır. Şiirlerinde mekânlar çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Başta İslam medeniyeti olmak üzere Osmanlı uygarlığından sıklıkla bahseder. Karakoç'un şiirleri şekilsel olarak modern bir görüntü arz eder. Muhteva olarak Peygamberler tarihi, İslam medeniyetini yansıtan şehirler ve İslam inancıyla yoğrulmuş ve bu inancın mümessilliğini yapmış birçok tarihsel şahsiyet Karakoç'un şiirlerine konu olabilir. Karakoç, Divan şiirinden, klasik mekânlardan azami derecede yararlanır. Bu mekânların elbette toplumların karakterine etki eden yönleri de bulunduğundan hem şehirlerin hem de kimliklerin inşasında önemli rol oynadıkları görülmektedir (Coşkun 2009: 1). Karakoç da mekânı insan ve medeniyet ilişkisi bağlamında şiirlerinde çokça işleyen şairlerden biridir. O, geliştirdiği medeniyet tasavvuru perspektifinden geçmişteki ve bugünkü şehir/mekân arasında mukayese yaparak konu etrafında bir anlam dünyası kurar." (Coşkun 2009:1). 'Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine' adlı şiir, şairin 'Zamana Adanmış Sözler' kitabında yer alan önemli şiirlerinden biridir. Karakoç, şiirin hikâyesini şöyle anlatır: "Ankara'da ikinci memuriyet hayatımda, şehrin ve değişik hayat tarzının tesiriyle, yeni şiirler yazma havasını buldum bir süre. Bu şiirler bir nevi 'sürgün' şiirleridir. İstanbul'dan uzaklaşmanın çağrıştırdığı tarihsel trajedimizi fon olarak kullanan şiirlerdi bunlar. Bu şiirler, Şiirler IV adlı şiir kitabımda yer aldı. Kitabın özel adı ZAMANA ADANMIŞ SÖZLER'dir. Çünkü zamanla anlamları ortaya çıkacaktır diye düşünmüştüm. Ortadoğu'nun talihsizliğini, İstanbul ve diğer büyük şehirler arasındaki duygu bağıyla somutlaştırmak istedim. Kedere boğulan ve ıstırap çeken şehirlerde Müslümanların çağdaş tutsaklığını gözler önüne sermek istedim. Mahkûmiyetlere uğramış olarak Ankara'da bir nevi sürgün hayatına gömülüyken Müslümanların esaret zincirinde kıvrınmalarını ağıt ağıt somutlaştıracak bir psikoloji içinde olduğumu söylemeye gerek var mı bilmem." (Karakoç'tan akt. Karataş, 1998:266) Şairin 'Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine' adlı şiiri, bilhassa dördüncü bölüm, ona şöhret kazandıran şiirlerin başında gelmektedir. Şiir dört bölümden oluşmaktadır. Karakoç, şiirine Divan şiirinin önemli mazmunlarından gül ve bülbül ile şiire başlar. Şiirini kaleme alırken gelenekten, bilhassa Divan şiirinden, azami derecede yararlanır. Şekilsel olarak modern bir görünüm arz eder.

'Sevgili, En sevgili, ey sevgili, Uzatma dünya sürgünümü benim' ifadesiyle 'Başkentler Başkenti' ve uygarlıklar diyarı olan İstanbul'a hitap etmesine rağmen çoğu kişi bu hitabı farklı şekillerde yorumlar.

Sana geldim ayaklarına kapanmaya geldim

Af dilemeye geldim affa layık olmasam da

Sevgili

En sevgili

Ey sevgili

Uzatma dünya sürgünümü benim (s.55)²

Yukarıdaki ifadelerin şiirin birçok yerinde tekrarlanmasından dolayı sevgilinin âlemlere rahmet olarak gönderilen peygamber olduğunu söyleyenler bu şiiri naat olarak tanımlarlar.

Senin kalbinden sürgün oldum ilkin

...

Uzatma dünya sürgünümü benim (s. 53)

Mısraları dikkate alındığında sen diye hitap ettiği şahsın peygamber olmadığı görülür. Bu mısralar ve yakarışlar Allah'ı anımsatır. Sanki Hz. Âdem'in cennetten kovuluşuna ve sonrasına telmih yapılmaktadır. Bu nedenle bazıları da bu şiiri münacat olarak adlandırır.

Şairin hatıralarından yola çıkılarak bu şiirin naat ya da münacat olmadığı kanaatine varılabilir. 'Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine' şiiri bir bütün olarak incelendiğinde şairin sen diye hitap ettiği varlığın İstanbul olduğu anlaşılır. Nitekim şiirde geçen "Başkentler başkentine" ifadesi şiirin bir şehir için yazıldığını gösterir. Satır araları iyice irdelendiğinde de bu gizemli sevgilinin İstanbul olduğu anlaşılır. Şair 'sen' diye hitap ettiği İstanbul'a mekân üzerinden imgesel ve çağrışım yüklü bir dille seslenmektedir. Aşağıdaki ifadeler şairin 'sen' diye hitap ettiği varlık hakkında bilgi veren mısralardır:

Paslanmış demir bir kapı açılır

Küf tutmuş kilitler gıcırdarken

Ta karanlıklar içinde birden

Bir türkü gibi yükselirsin sen... (s.49)

Aşağıdaki mısralarda İstanbul isim verilmeden başkentler başkenti olarak tarif edilmiştir. Şair bunu yaparken Batı'nın ve Doğu'nun önemli şehirlerini küçümser ve umursamaz, bunları türedi uygarlıklar olarak tavsif eder. Paris, New York, Londra, Paris, Moskova ve Pekin şairin örnek verdiği ve küçümsediği şehirlerken bunlar dışında kalan birçok şehir "türedi uygarlıklar" sınıfına dâhil edilir:

...Bana ne Paris'ten

Newyork'tan Londra'dan

Moskova'dan Pekin'den

Senin yanında

Bütün türedi uygarlıklar umurumda mı (s. 48)

Şair için İstanbul büyük bir uygarlığın merkezidir. Birçok güzellik buradadır. Karakoç İstanbul'u bir sevgili gibi görür. Bu sevgili akıllara Divan şairlerinin idealize ettiği sevgili tipini getirir. Tasvir edilen bu sevgilinin gözleri "Lale

² Bu makalede "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine" şiirinden alıntı yapılırken Karakoç 1997'den faydalanılmıştır.

Devrinden bir pencere” olarak zikredilirken eller, divan şiirinin üstatlarının tarifi olarak şairin kucağına birer leylak olarak dökülür:

*Sen bir uygarlık oldun bir ömür boyu
Geceme gündüzüme
Gözlerin
Lale Devrinden bir pencere
Ellerin
Baki'den Nefi'den Şeyh Galib'den
Kucağıma dökülen
Altın leylak (s. 49- 50)*

Aşağıdaki mısralarda ise Karakoç kendisi ile İstanbul'u bütünleştirir. Anlatıcı sanki Karakoç değil, İstanbul'un kendisi olur:

*Ölüler gelmiş çitlembikler sarmaşıklarla
Tırmanmışlar surlarıma burçlarıma
Kimi ırmaklardan yansıma
Kimi kayalardan kırılma (s. 51)*

Karakoç şiirin devamında daha çok divan şairlerinin kullandığı hüsn-i talil ve teşhis sanatlarını da kullanarak İstanbul'u idealize edilmiş bir mekân olarak gösterir. İstanbul'un kendisi bizzat güzelken etrafındaki güzelliklerin kaynağı da yine bu şehirdir:

*Boşunaydı saklamaya çalışmam öylesine aşikârsın bellisin
Kuşlar uçar senin gönlünü taklit için
Ellerinden devşirir bahar çiçeklerini
Deniz gözlerinden alır sonsuzluğun haberini (s. 54)*

Karakoç, İstanbul'un tabii mekânlarından Kanlıca, Emirgan ve Kandilli'den de söz ederken merkezden çevreye doğru açılır. İstanbul'daki irili ufaklı birçok mekân şair üzerinde olumlu etkiler bırakmıştır. Öyle ki İstanbul'un zaman olarak gece yarısı mekân olarak da çatı katları ve bodrum katları bile şairin âleminde olumludur. Bütün bunlar şairin dünyaya bakışının pozitif olmasını sağlayan unsurlardır:

*Yıldızlara uzanıp hep seni sordum gece yarılarında
Çatı katlarında bodrum katlarında
Gölgendi gecemi aydınlatan eşsiz lamba
Hep Kanlıca'da Emirgan'da
Kandilli'nin kurşuni şafaklarında (s. 54)*

Şiirin ilerleyen dizelerinde şair merkezden çevreye doğru daha geniş bir bakış açısı çizerek İstanbul'u İslam medeniyetinin merkezine alır ve tarihin derinliklerine iner. İstanbul onun gözünde çağdaş bir Kudüs ve sırları

gönlünde taşıyan bir Mısır olur. Diğer taraftan İstanbul şairin şiirde parantez içinde vurguladığı ifadelerle Meryem ve Züleyha kadar iffetli ve güzeldir. İstanbul şair için aynı zamanda merhametin kalbi olup akıllara bir annenin şefkatini getirir ki bu da şairin adeta İstanbul eliyle emzirilen bir çocuk olduğunu ima eder. Nitekim şairin İstanbul'dan uzak kaldığı her an bir dünya sürgünü olarak karşımıza çıkar:

Seninle söyleyip durdum bir ömrün baharında yazında

Şimdi onun birdenbire gelen sonbaharında

Sana geldim ayaklarına kapanmaya geldim

Af dilemeye geldim affa layık olmasam da

Ey çağdaş Kudüs (Meryem)

Ey sırrını gönlünde taşıyan Mısır (Züleyha)

Ey ipeklere yumuşaklık bağışlayan merhametin kalbi

Sevgili

En sevgili

Ey sevgili

Uzatma dünya sürgünümü benim (s. 54- 55)

Karakoç, "Güneşin sarardığını gördüm Konstantin duvarında" dizesinde, İstanbul'un İslam medeniyeti olmadan önceki halinin onda bıraktığı olumsuz intibasını dile getirir. Şiirin "vardır" redifli aşağıdaki son bölümünde manayı "vardır" kelimesi üzerine toplar, İstanbul'a duyduğu özlemi dile getirirken oradaki ölümün bile bahar havası taşıdığını ifade eder.

Ülkedeki kuşlardan ne haber vardır

Mezarlardan bile yükselen bir bahar vardır (s. 55)

...

Sırların sırrına ermek için sende anahtar vardır

Göğsünde sürgününü geri çağıran bir damar vardır

Senden ümit kesmem kalbinde merhamet adlı bir çınar vardır

Sevgili

En sevgili

Ey sevgili (s. 56)

Turan Karataş: "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine başlıklı dört bölümlük şiirde, kutlu Peygamberin insanlığa miras bıraktığı İslam uygarlığının çağımızdan sürgün edilmesine yakılan bir ağıt sesi duyulur. Bir özlem ağıtı olan şiirdeki 'dualist' yapı ve imgelerin çağrışım zenginliği, çağdaş bir kaside gibi ona na't vasfı kazandırır." (Karataş 1998:268) der. Karataş bu şiirin daha çok rahmet peygamberi olan peygamberimize hitaben yazıldığı kanaatinde. Kamil Eşfak Berki okurun, şiire dair bazı tereddütler yaşadığını, çizilen portrenin sırlı olduğunu dile getirir. Ona göre burada çizilen sevgili, türedi uygarlıkların karşısında bir uygarlık yansıması olarak sunulmuştur (Berki 1986:5).

Karakoç, şiirlerinde çağrışımlarla yüklü imgesel bir dil kullanır. Karakoç'un mekâna yüklediği anlamlar ve medeniyet anlayışı 'diriliş düşüncesi' etrafında şekillenir. Onun şiirlerini iyice anlamak için şiirlerinin arka planını, bilhassa şiirlerinde ve düzyazılarında ana motif olan diriliş düşüncesini çok iyi bilmek gerekir. Şiirlerindeki anlam derinliği ve çağrışım yüklü zenginlik, mesajın çeşitlilik arz etmesini sağlar. Fatih Andı bahsi geçen şiirinin Karakoç'un memuriyet hayatındaki bir sürgünden ötürü İstanbul'u anlattığını ifade eder (Andı www.dunyabizim.com'dan akt. Çiftçi 2017:427). Fikri Kula, "Bu şiirin İstanbul özelinde İslam medeniyetinin içinde harap olduğu duruma ilişkin üzüntüyü anlattığını ifade eder." (Kula 2016'dan akt. Çiftçi 2017:427). Özger, "Şiirde geçen' sevgili 'metaforunun metin bağlamında ele alındığında İstanbul, medeniyet, diriliş düşüncesi, beşeri sevgili, Peygamber, Tanrı, hayal anlamlarına gelebileceği; fakat İslam estetiğine göre bunun 'tevhit/Tanrı'nın birliği' ilkesi olduğu kanaatine varmıştır." (Özger 2013'ten akt. Çiftçi 2017:427). Özger, şu ifadelerle de yer verir: "Şiirin alt başlığı 'Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine'dir. Sürgünlük, genel olarak bir insanın meskûn olduğu yerden zorla çıkarılması durumlarında kullanılan bir kelimedir. Alışılmış olan insanın sürgünlüğüdür. Bir insanın vatanından uzaklaştırılmasıdır. Bu süreç içerisinde hissettiği özlem, kopmuşluk/ koparılmışlık hali sürgünlüğün doğal sonuçlarıdır. Yalnız, burada sürgünlüğü yaşayan insan değil ülkedir. Bir alışılmamış bağdaştırma olarak kullanılan başlığın çağrışımlarına bakarak şunlar görülecektir. Sürgün edilen kişi değil, bireyi aşan bir üst yapılanmadır. Ülke, bölge, devlet ve memleket anlamlarında kullanılmaktadır. Öyleyse sürgünlük durumunu yaşayan bir memleket veya daha üst bir yapılanma olarak medeniyettir denilebilir. Köklerinden koparılmış, kovulmuş, başka yerde yaşamaya mecbur edilmiş bir medeniyetten söz edebilir." (Özger 2013'ten akt. Çiftçi 2017: 427). Ferhat Çiftçi, şiir üzerine yaptığı incelemede şu izahatta bulunur: "Tabii ki şiir üzerine yazar, metin ve okuyucu kaynaklı farklı yaklaşımlar ileri sürülebilir. Dolayısıyla değerlendirmede bağlamına göre hepsini esas almanın faydalı olacağı açıktır. Bu açıdan ister bir münacat veya naat olarak isterse bu ikisinin dışında düşünölsün, şiirde yüceltilen bir değer ve ona kavuşma arzusu belirgin bir şekilde görölmektedir. Şiire genel olarak bakıldığında 'seslenen ben, seslenilen sevgili, sürgünlük durumu ve bir de yakarış üslubunun muhtevayı da büyük ölçüde belirlediği söylenebilir. Seslenilen sevgili, bir metafor olarak şiirde yüceltilen, güçlü bir varlıktır. Daha çok mekânsal bir göndermeyi imleyerek karşılık bulmaktadır. Fakat farklı dizelerde, seslenen "ben" in kendisinden arzu ettiklerini sıralamasıyla anlam genişlemesine uğramaktadır. Sürgünlük de ayrı bir metafor olarak şairin gerçekleştirmek istediği idealizme olan uzaklığı konumundadır. İçselleştirilen, güçlü bir mekânın diğer sembol mekânlar olan Kudüs (Meryem) ve Mısır (Züleyha) ile özdeşleştirildiği görölr. Bir bütün olarak İslam coğrafyası, tarihi, kültür ve medeniyeti ile İslami şahsiyetler ve değerler bu şiirin gönderimleri arasında sayılabilir." (Çiftçi 2017: 8). Servet Şengöl ise Karakoç'un bu şiiri hakkında şu değerlendirmede bulunur. "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine şiirinde İslami bir duyarlılık vardır. Şair diriliş ölküsünü bu şiirine yansıtmıştır. Peygamberler tarihini iyi bilmesinin göstergesi olarak bizleri o dönemlere ve onların kıssalarına götürececek telmihlerde bulunmuştur" (Şengöl 2012:22). Işık, Karakoç'un bu şiirinin İstanbul'a yazıldığını belirtirken şairin İstanbul'u Batı'nın büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmış şehirlerinden üstün ve müstesna bir yerde konumlandığını ifade eder (Işık 2019:336).

3. Nedim ve Karakoç Üzerinden Mekâna Mukayeseli Bakış

Birçok şair ve yazar İstanbul'un tarihi, tabii, kültürel, mimari, sanatsal ve ekonomik yönlerini eserlerinde işler. Konuyu bir bütün olarak ele alanlar olduğu gibi sadece bir yönüyle de değerlendirenler olmuştur. Nedîm ve Karakoç şiirlerinde İstanbul'u çeşitli anlam yönleriyle işleyen şairlerimizdendir. Nedîm, İstanbul'u Divan şiiri bağlamında ve Nedîmâne diyebileceğimiz kendine has bir üslupla ele alır, işler. Karakoç ise şiirlerini gelenekle ve bilhassa Divan şiiri geleneğiyle harmanlar; ancak geleneğe tamamiyle bağlı kalmayıp modern şiir tekniğinden yararlanır. Şiirlerini tarih ve medeniyet perspektifinden inşa etmeye çalışır.

Nedîm, İstanbul'u tavsif eden ve İbrahim Paşa'yı öven ve daha çok İstanbul Kasidesi denilen kasidesinin nesip bölümünde İstanbul'u etraflıca ele alır. Mekân olarak İstanbul, kasidelerinde bilhassa gazellerinde önemli bir yer teşkil eder. İstanbul, şiirlerine bütün çıplaklığıyla yansır. Divan şiirinin soyut ve hayal ürünü olan mekân anlayışı Nedîm'in şiirlerinde görülmez. Parnasistler gibi dönemin bütün detayları ve zihni anlayışı şiirlerine yansır. Dönemini ifade etme becerisinden dolayı bir nevi dönemiyle özdeşleşmiş, Lale Devri ve İstanbul şairi olarak anılmıştır. Nedîm'in şiirlerinde mekân daha çok İstanbul ve mücavir alandır. Camiler, mescitler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, pazar yerleri, bedestenler, köşkler, saraylar, kasırlar, Sadabad, mesire ve eğlence yerleri önemli mekânlardır. Dönemin siyasî, sosyal ve kültürel anlayışı şiirlerine bütün tabiliğiyle yansır.

Sezai Karakoç, şiirlerinde mekân olarak İstanbul'u ümmet ve medeniyet bağlamında ele alır. Ona göre İstanbul Müslümanların son kalesi ve anavatanıdır. Karakoç İstanbul'a tarih ve medeniyet bağlamında bakar. Mekân İstanbul'la sınırlı değildir, daha geniş bir yelpazeye yayılır. Karakoç, şiirinde mekân üzerinden medeniyet mukayesesi (İslam medeniyeti- Batı medeniyeti) yapar. Karakoç'un şiirleri mekân yönüyle çok katmanlı (üst bir dil) bir yapıya sahiptir. İfadeler daha çok imgesel bir dille anlatılır. Şiir "ben" ve "sen/ sevgili" üzerine kuruludur. Sevgili açık bir şekilde belirtilmemiştir. Dolayısıyla okurun sevgilinin kimliği hakkında tereddütleri vardır. Karakoç İstanbul'u medeniyet üzerinden okumaya çalışır. İstanbul'un İslam'ın o ihtişamlı günlerine Taha'nın şahsında diriliş düşüncesiyle tekrar beşiklik edeceğine inancı tamdır.

Nedîm, mekânı o günün koşullarına göre yorumlar. Onun mekân tasavvuruyla birçok yer adeta hayat bulur. Karakoç, mekânı medeniyet ve tarih üzerinden okur. Nedîm mekânı tasvir ederken daha çok abartma, teşbih ve telmih sanatından yararlanır, bilhassa mübalağa sanatına başvurur. Ancak üslubunda mübalağa munis bir hal alır. Muhsin Macit, Nedîm ve sanatı hakkında şu yorumda bulunur: "Nedîm (1681-1730). Osmanlı şairleri arasında devriyle birlikte anılan, hatta özdeşleşen müstesna şairlerdendir. Lale Devri'nde Nedîm'le aynı muhitte yaşayan ve devrin havasını onunla birlikte teneffüs eden pek çok şair yetişmesine rağmen devrinin ruhunu onun kadar yansıtan olmamıştır. Onun için Türk şiirinde Lale Devri ve Nedîm isimleri genellikle birlikte hatırlanır. Her ikisi de tumturaklı, her türlü kaygıdan uzak, gösterişli ve görkemli olmakla birlikte hazin bir sonla noktalanmış yaşama biçimini temsil eder. Bu tabloda, Damat İbrahim Paşa ve Sadabad, ikinci figürler olarak resmi tamamlar. Dolayısıyla Lale Devri'nde gerçekleştirilen yenileşme, zihniyet değişimi ve modernleşme çabaları aynanın sırlı yüzü gibi hep gölgede kalır." (Macit 1996:26).

Sezai Karakoç, şiirlerinde bazen geleneğe özellikle de Nedîm'in şiirlerine göndermelerde bulunur. Örneğin Karakoç'un "İstanbul'un Hazan Gazeli" Nedîm'in Sadabad şarkısına yazılmış bir reddiye özelliği taşır (Işık 2019:336). Nedîm şiirlerinde genellikle İstanbul'u tüm şuhluğuyla, zevk ve eğlence merkezleriyle öne çıkarırken

Karakoç, tarihten aldığı ilhamla İstanbul'u tekrar kültürel başkent yapma arzusundadır. Nedîm'in şiirlerinde dinî hassasiyet önem arz etmezken Karakoç mekâna ve tarihe dinî perspektiften yaklaşır. Karakoç mekân ve medeniyet arasında sürekli bağ kurar. Mekânı medeniyet üzerinden anlamlandırmaya çalışır. Şehir ve medeniyet kavramlarını yan yana sıklıkla kullanır. Medeniyeti medine/şehir üzerine inşa eder. Şair şiirlerinde şehir ve kent ayrımı yapmaz ancak tercihini şehirden yana kullanır. Kenti manadan yoksun modern dünyanın bir ürünü olarak düşünür. Şehri ise manayla yoğrulmuş medeniyetin tezahürü olarak görür. Şair, mekânla medeniyet arasında kurduğu mutlak bağ sebebiyle medeniyeti söz konusu ettiği birçok yerde mekânı söz konusu eder ve mekânı bir medeniyet meselesi olarak problematik düzeyine taşır. Bu yönüyle Türk şiirinde mekân üzerinde dikkatle duran, zengin bir anlam dünyası inşa eden, mekânı şiirin yapıcı unsurlarından biri haline getiren az sayıdaki isimden olduğu söylenebilir (Coşkun 2009: 235-257). Dolayısıyla iki şairin duygularını, hislerini, hayallerini ve düşüncelerini anlatmada mekân önemli bir işleve sahiptir denilebilir.

SONUÇ

İstanbul, birçok medeniyete beşiklik etmiş önemli mekânlardandır. Peygamber efendimizin hadisine nail olmuş bir kenttir. Çağların sınıflandırılmasına konu olmuş, her çağda gözde olmuş bir şehirdir. Doğasıyla, mimarisıyla, tarihi ve kültürel zenginliğiyle bir nevi uygarlıklar şehri olan İstanbul, her dönem yazar ve şairlere ilham kaynağı olmuştur. Nedîm ve Sezai Karakoç 'İstanbul'un iki büyük şairidir. Bu makalede şairlerin İstanbul'a dair iki şiiri, mekân üzerinden açıklanmaya çalışılmış ve mukayese edilmiştir. Buna göre Nedîm, İstanbul Kasidesi olarak bilinen şiirinde okuru mekân tasvirleriyle Osmanlı Devleti'ne, özellikle Lale Devri'ne götürür. Karakoç ise söz konusu şiirinde 'Diriliş' düşüncesi ekseninde merkeze İstanbul'u alır. Tarihin derinliklerinden, bilhassa İslam tarihinden esinlenerek medeniyeti ve dönemin ruhunu 'sürgün' kavramı üzerinden anlatmaya çalışır. Şair, İstanbul'dan yola çıkarak bütün İslam âleminin içinde bulunduğu duruma dikkati çeker. İstanbul, şaire göre son kaledir, yeniden İslam âleminin başkentler başkenti olacaktır. Mekân tasvirinde, duygu ve düşüncelerini ifadede imgesel ve çağrışımlarla dolu zengin bir dil olarak kullanır. Nedîm de kasidesinde mekân tasvirinde başarılıdır. İstanbul'u tarihi ve doğal güzellikleriyle eşsiz bir şehir olarak tasvir ederken kendi döneminin en güçlü devletlerinden olan Acem mülküyle mukayese eder. Dilindeki sadelik ve betimlemelerindeki gerçeklik duygusu Nedîm'in şiirinde ön plana çıkan özelliklerdendir. İki şairin de mekânı tasvirdeki ustalıkları bir nevi mekâna ruh verir. Biri kişiyi Lale Devri'ne diğeri Müslümanlara başkentlik yapmış kentler üzerinden yola çıkarak İslam tarihine götürür. Mekân olarak İstanbul'u şiirinin merkezine alan Nedîm gibi Karakoç da İstanbul'u 'başkentler başkenti' olarak adlandırır, Doğu-Batı medeniyeti karşıtlığı üzerinden İslam coğrafyasının hâlini gözler önüne serer. Karakoç, Batı medeniyetini, bazı başkentler üzerinden okurken bu kentleri 'türedi uygarlıklar' olarak adlandırır. Batı medeniyetinin karşısına İslam medeniyetini dikerken İstanbul'u 'başkentler başkenti' olarak tanıtır. Söz konusu mukayeselere bakıldığında, bu mukayeselerin mekân-şiir ilişkisi bağlamında klasik şiire önemli katkıları olacağı âşikârdır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Adalet (1997). *Karşılaşmalar*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Andı, Fatih, <http://www.dunyabizim.com/> Erişim tarihi: 26.12.2018.
- Banarlı, Nihat Sami (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Berki, Kamil Eşfak: (1986). "Zamana Adanmış Sözler'de 'Şiir Beni'nin Boyutları". *İlim ve Sanat*, s.5.
- Cevizci, Ahmet (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yay.
- Coşkun, Sezai (2009). "Mekândaki Medeniyet Medeniyetteki Mekân". Sezai Karakoç'un Şiirinde Mekân Medeniyet İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:22, s.235-257.
- Çiftçi, Ferhat (2017). Sezai Karakoç'un "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine" Şiirinin İncelenmesi. *Sobider, Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:17, s.420-431.
- Hasibe, Mazıoğlu (1992). *Nedîmin Divan Şiirine Getirdiği Yenilik*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Işık, İsa (2019). "Nedîm'den Sezai Karakoç'a, Sinemadan Cumaya, Düşüncenin ve Mekânın Dönüşümü". *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 63. s. 325-339.
- Kaplan, Mehmet (1997). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Karaca, Alâattin (2016). "Coğrafya- Şehir- İdeoloji". *İmaret Dergisi*, Yıl: 4, S. 14, s.1-12.
- Karakoç, Sezai (1991). *Hatıralar. Diriliş*, s.125-126.
- Karakoç, Sezai (1997). *Zamana Adanmış Sözler*. İstanbul: Diriliş Yay.
- Karataş, Turan (1998). *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*. İstanbul: Kaknüs Yay.
- Kortantamer, Tunca (1993). *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kubbealtı Lugatı, <http://lugatim.com/s/MEK%82N> Erişim tarihi: 11.07.2021.
- Kula, Fikri; Güneş, Mehmet (2016). "Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Medeniyet Şehri İstanbul'un Tarihi ve Manevi Unsurları". *Turkish Studies*, s.397-422.
- Macit, Muhsin (1996). *Gelenekten Geleceğe*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Macit, Macit (2017). *Nedîm Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.
- Narlı, Mehmet (2014). *Şiir ve Mekân*. Ankara: Akçağ Yay.
- Özger, Mehmet (2013). "Zamana Adanmış Sözler'de Sevgili Metaforunun Yapısökümü". *The Journal of Academic Social Science Studies* s.1641-1652.
- Sarioğlu Mehmet (2001). *Bir Modernleşme Öyküsü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Şemsettin Sami (2017). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Yeditepe Yay.
- Şengül, Servet(2012). "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine Şiirinin Hermeneutik Açılımı". *Turkish Studies*, 2012, s.2771-2791.
- Tanpınar Ahmet Hamdi (1998). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. Ankara: Dergah Yay.
- TDK Sözlüğü* (1998). Ankara. Türk Dil Kurumu Yay.
- Uludağ Süleyman (2012). *Tasavvuf Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yay.
- Yıldırım Ali (2002). "Nedîm'in Şiirlerinde Somutlaştırma". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı:2, s.211-218.